

- az intézmény költségvetésének lefaragása, illetve ennek következtében alacsony bérek;
- versengés a lukratív munkakörökért;
- megoldhatatlan problémák, pozitív eredményekre nem vezető erőfeszítések;
- a munkahelyi környezet egészségre ártalmas volta.

A felsorolt megjelenési formák a könyvtárakban is gyakorta előfordulnak, sőt ott – ismerve a könyvtárosok jelentős hányadának lelkiállását – az átlagosnál nagyobb érzékenységet keltenek. U. az olyan embernek, aki

- túlságosan idealista nézetekkel lép az életbe,
- tökélyre törekvéssel jellemezhető,
- képtelen nemet mondani,
- egysíkú életszemléletet vall (csak a munka fontos),
- nem támaszkodhat családra, barátokra,
- aki a demográfiai tényezők (kor, képzettség, munkakör) „háromszögében” vergődik, „kiegészi veszélyeztetettsége” igencsak magas fokú. Érdekes módon a fiatalabb munkatársak jobban ki vannak téve a „kiegésnek”, mint az idősebbek. Ők ugyanis a diploma megszerzésének örömetől üzve nagy elánnal vetik bele magukat a munkába, amely „csak úgy ég a kezük alatt”. De

aztán az e munkában való változatosság hiánya miatt bekövetkezik a kóros állapot felé vezető első stáció: az unott munkavégzés. Ezt követi a végzett munka hiábavalóságának érzete, majd a „mindenki rossz, hibás, tisztességtelen, csak én nem” típusú kibúvó keresése a mindinkább dekoncentráltan és hanyagul végzett munka miatt.

Persze: vannak különféle akaratmegerősítő módszerek, hogy ne hagyjuk magunkon eluralkodni a stresszes állapotokat, amiben nagyon fontos támasz a kollégák mellénk állása. Még többet tehetnek – legtöbbször: tehetnének – a főnökök, akiknek tiszte: figyelni munkatársaik lelki-fizikai egészségének alakulását, s lehetőleg már a kezdeti zavarokat kiküszöbölni jó szó, meghallgatás, munkakör-korrektció, jobb munkahelyi környezet teremtése révén.

Noha a közvélemény a könyvtárosságot „nyugalmas” elfoglaltságnak tartja, valójában nagyon megterhelő és „kiegészel” fenyegető szakma.

/WITKOWSKA, M.: Bibliotekarstwo zawodem strejacych? Syndrom „wypalenia się” w pracy bibliotekarza. = Bibliotekarz, 10. sz. 1997. p. 6–8./

(Futala Tibor)

A Könyvtárközi Kölcsönzési Protokoll reneszánsza: a fejlődés állomásai a nyílt rendszerek üzenetirányítási szintjén

A Könyvtárközi Kölcsönzési Protokoll meghatározása

Az ISO Könyvtárközi Kölcsönzési Protokoll az ISO 10160 (1997) és az ISO 10161-1 (1997) szabványra épülve a különböző könyvtárközi rendszerek közötti információcsere alapszabályait adja meg. Az ISO 10160 a szolgáltatás meghatározását tartalmazza különösebb műszaki jellegű magyarázatok nélkül, az ISO 10161-1 pedig az üzenet felépítését és tartalmát. A szabályok lehetővé teszik a különböző könyvtárközi kölcsönzési rendszerek közötti üzenetek cseréjét függetlenül attól, milyen hardvert és szoftvert használ a kérő és a küldő könyvtár. A protokoll szabályozza a küldhető üzenetek számát és típusát; az üzeneteket felépítő adatelemeket, és ezek lehetséges tartalmát; a helyes sorrendet; az adatátvitel módját. A kommunikáció kliens-szerver modell szerint történik. A protokoll az OSI keretében a 7. „Alkalmazás” szinthez kapcsolódik. Ráépül tehát más „Alkalmazás” szintű OSI protokollra csakúgy, mint alacsonyabb szintekre, pl. X.500/ISO 9594, X.400/ISO 10021, ISO 8824, ISO 8825.

A protokoll másfél évtizedes története

A fejlesztés 1983-ban kezdődött, az első alkalmazó a Kanadai Nemzeti Könyvtár volt.

1987-ben indult az *ILIAD* (*Interlibrary Loan International Access Demonstration*) nevű IFLA-projekt a Kongresszusi Könyvtár, a British Library Document Supply Centre és a Kanadai Nemzeti Könyvtár részvételével annak megvizsgálására, hogy alkalmazható-e a protokoll nemzetközi viszonylatban.

1990-ben indult az *ION* (*Interlending OSI Network*) elnevezésű európai projekt a francia SUNIST, a holland PICA és az angol LASER hálózat részvételével. Célja egy elektronikus nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás kifejlesztése volt, felhasználva – más ISO-szabványok mellett – a protokoll bizonyos elemeit is. A három részt vevő ország 45 könyvtára működött közre a projektben.

Ebben az időszakban az amerikai könyvtárak még alig mutattak érdeklődést a protokoll iránt, mivel az USA-ban ezt a funkciót a közös katalógusok, elsősorban az OCLC és az RLIN rendszer töltötték be.

1991-ben a Konstanzi Egyetem elindított egy projektet saját könyvtára és az Ulmi Egyetem könyvtára közötti kölcsönzés automatizálására, így újabb lehetőség kínálkozott a protokoll tesztelésére.

A protokoll 1991-ben lett ISO-szabvány, és Kanadában megindult a nemzetközi verzió alkalmazása.

A protokoll specifikációja több szabadon választható paramétert tartalmaz, így könnyen illeszthető a különböző felhasználói környezetekhez. A működőképesség megőrzése érdekében a paraméterek kiválasztása nincs teljesen az egyedi felhasználókra bízva, hanem bizonyos felhasználói csoportok igényeit figyelembe vevő profilokat dolgoztak ki. A profilok kifejlesztése a Nyílt Bibliográfiai Rendszerek Nemzetközi Fórumának (International Forum on Open Bibliographic Systems = IFOBS) hatáskörébe tartozik 1988 óta.

1992-ben az ILIAD projekt anélkül fejeződött be, hogy célját elérte volna. A sikertelenség fő oka a hálózati feltételek hiányossága volt; mindez még az Internet széles körű elterjedése előtt történt. Az ION projekt 1995-re elérte célját az angol, a francia és a holland nemzeti rendszerek nemzetközi szintű összekapcsolásával, részlegesen integrálva a protokoll előírásait.

1995-ben amerikai részről is érdeklődés merült fel a protokoll iránt. Az Észak-amerikai Könyvtárközi Kölcsönzési és Dokumentumszolgáltatási projekt (*North American Interlibrary Loan/Document Delivery = NAILDD*) egy új, gazdaságosabb könyvtárközi kölcsönzési koncepció kidolgozására jött létre, amelyben a legjelentősebb költségtényező – az emberi munkaerő-ráfordítás – minimálisra csökkenthető. A projekt vezetői a protokoll alkalmazása mellett döntöttek. A Kanadai Nemzeti Könyvtár a „sötét időszakban” is kitartott a protokoll mellett, a szabványok felülvizsgálatát, aktualizálását végezte.

A NAILDD-ből nőtt ki a Könyvtárközi Kölcsönzési Protokollt Alkalmazók Csoportja (*Interlibrary Loan Protocol Implementors Group = IPIG*), amely 1995. novemberben tartotta első találkozóját. Az IPIG ma már nemzetközi szervezet, amely egyrészt szoftverfejlesztőknek nyújt segítséget, másrészt az ISO tanácsadó testületként működik. Feladatai közé tartozik az IPIG-profil kifejlesztése,

amely lehetővé teszi a különböző rendszerek fejlesztőinek az egymással együttműködni képes rendszerek kidolgozását.

A protokoll reneszánsza: 1997

- Az ISO előterjesztette az *IRP (International Registered Profile)* nemzetközi profilformátumot, megkönnyítve ezzel az újabb profilok fejlesztését.
- Ausztrál, angol és ír együttműködés keretében indult a Közös Elektronikus Dokumentumszolgáltatási Szoftver (*Joint Electronic Document Delivery Software = JEDDS*). A résztvevők elkötelezték magukat a szabványok alkalmazására, beleértve a könyvtárközi kölcsönzési protokollból annak a résznek a JEDDS-be való integrálását, amely az elektronikus dokumentumküldő és az üzenetközvetítő rendszer közötti adatáramlás megkönnyítéséhez szükséges. Tárgyalások folynak a JEDDS-hez illeszkedő ARIEL verzió kifejlesztéséről.
- Az 1997. évi IPIG-konferencia tapasztalatai szerint a könyvtári szoftverek előállítóinak körében egyre nő az érdeklődés a protokoll iránt.
- Európában elindult a *UNiverse* projekt, amely a protokoll felhasználásával egy több országot összefogó központi katalógus építését, és az arra támaszkodó könyvtárközi szolgáltatásokat kívánja megvalósítani.
- Megjelent a protokoll alapjául szolgáló két ISO-szabvány újabb kiadása, amely nemcsak a korábbi évek tapasztalataiból leszárt módosításokat tartalmazza, hanem új elemként megjelenik az elektronikus dokumentumtovábbítás lehetősége is.
- A szabvány karbantartására a Kanadai Nemzeti Könyvtár kapott megbízást.
- Jelentős fordulatot hozott a TCP/IP protokoll, illetve az Internet széles körű elterjedése, véglegesen megszűntek a korábbi évek hálózati hiányosságai adódó nehézségek.

/SHUH, B.: *The renaissance of the interlibrary loan protocol: developments in open systems for interlibrary loan message management.* = *Interlending & Document Supply*, 26. köt. 1. sz. 1998. p. 25–33./

(Krasznai Márta)

Az európai online felhasználók piacának alakulása

A legjellemzőbb trend Európában az üzleti (business) információfelhasználók körében az „elvándorlás” a webforrások felé. Ez volt az végső konklúziója annak a felmérésnek, amelyet *European Business Information* név alatt 1997 szeptemberében és októberében végzett a

Learned Information Europe vállalat. A felmérés a hagyományos online szolgáltatókra terjedt ki, 404 felhasználóval készítették interjúkat (57,2% hivatásos felhasználó, a többi végfelhasználó volt). Az eredményeket összevetették két másik európai kutatás adataival.